

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ VÀ NỖI CÔ ĐƠN HUYỀN THOẠI - MỘT CÁCH TIẾP CẬN MỚI NỀN VĂN HỌC MỸ LATINH

Mai Thị Liên Giang

Trường Đại học Quảng Bình

Email: giangth9@gmail.com

Ngày nhận bài: 19/4/2018; ngày hoàn thành phản biện: 23/4/2018; ngày duyệt đăng: 8/6/2018

TÓM TẮT

Văn học Mỹ Latinh với chủ nghĩa hiện thực huyền ảo là nền văn học lớn, có nhiều ảnh hưởng tới sự đổi mới của văn học Việt Nam đương đại. Nhiều năm qua, giới nghiên cứu Việt Nam đã có nhiều thành tựu trong tiếp nhận văn học Mỹ Latinh, đặc biệt là tác giả G.G.Márquez. Công trình nghiên cứu văn học đầu tay với tựa đề *Gabriel García Márquez và nỗi cô đơn huyền thoại* của TS. Phan Tuấn Anh là một điểm mốc đáng ghi nhận trong tiến trình tiếp nhận văn học Mỹ Latinh nói chung và G.G.Márquez nói riêng. Bài viết đã tiến hành khảo sát phong cách phê bình của Phan Tuấn Anh trong công trình nghiên cứu đầu tay, cách tư duy đối thoại đặc thù của tác giả, khả năng phối hợp các phương pháp, bộ môn khoa học tổng hợp và liên ngành trong nghiên cứu. Từ đó, bài viết đã chỉ ra những đóng góp và cả những giới hạn trong các nghiên cứu văn học Mỹ Latinh của Phan Tuấn Anh.

Từ khoá: Hậu hiện đại, Văn học Mỹ Latinh, Gabriel García Márquez, Chủ nghĩa hiện thực huyền ảo.

Nghiên cứu văn học Mỹ Latinh ở Việt Nam là một lĩnh vực được khai phá từ rất sớm, ngay từ những năm thập niên 90 thế kỉ XX, với người mở đường Nguyễn Trung Đức. Tuy nhiên, lĩnh vực nghiên cứu này sau đó phát triển không tương xứng với thực tiễn sáng tạo cũng như quá trình tiếp nhận sôi động ở Việt Nam. Gần đây, mảng nghiên cứu này phần nào được nhuận sắc, với sự tái quan tâm của các nhà nghiên cứu văn học có uy tín như Đào Tuấn Ảnh, Đoàn Ánh Dương, Bửu Nam, Đào Thu Hằng, Phạm Quang Trung... mà đặc biệt là Lê Huy Bắc. Chuyên luận *Gabriel García Márquez và nỗi cô đơn huyền thoại* [Nxb Văn học, 2015] của tác giả trẻ Phan Tuấn Anh cũng là một mốc đáng chú ý của nghiên cứu văn học huyền ảo Mỹ Latinh tại Việt Nam. Công trình được trình bày khá công phu trong 449 trang, hình thức trang trọng, thuận tiện cho việc sử dụng sách của người đọc. Các phần chú thích, bảng tra được sắp xếp cẩn thận, khoa học, công phu. Quyển sách này có những đóng góp về mặt khoa

học và thực tiễn, có giá trị quan trọng trong việc giúp sinh viên nghiên cứu văn học Mỹ Latinh. Các giải thưởng mà công trình đã nhận được như giải *Tác phẩm xuất sắc năm 2015* của Hội Nhà văn tỉnh Thừa Thiên Huế; Giải thưởng *Tác giả trẻ năm 2015* của Liên hiệp các hội văn học nghệ thuật Việt Nam dù chỉ là sự ghi nhận bước đầu, nhưng cũng đủ sự tin cậy đối với chất lượng khoa học của quyển sách. Trong bài nghiên cứu này, chúng tôi sẽ lần lượt đi tìm hiểu những cách tiếp cận mới và các phát hiện của Phan Tuấn Anh đối với văn học Mỹ Latinh.

1. CÁCH TIẾP CẬN LIÊN NGÀNH VỚI VĂN XUÔI GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Từ các phương diện tiếp nhận cơ bản như văn hoá học, tính lịch sử, đặc trưng nghệ thuật, yếu tố phi lý, hình tượng nghệ thuật, tác giả đã đưa ra được những ý kiến đánh giá có tính chuyên môn sâu, có hệ thống về tác phẩm của Gabriel García Márquez nói riêng và nền văn học Mỹ Latinh hậu hiện đại nói chung. Tác phẩm của Gabriel García Márquez được bạn đọc ở nhiều nước trên thế giới, trong đó có Việt Nam nhiều thế hệ quan tâm nghiên cứu. Bên cạnh việc ca ngợi yếu tố đột phá trong nghệ thuật viết tiểu thuyết của Gabriel García Márquez, bạn đọc còn có các ý kiến trái chiều trong quá trình tiếp nhận. Vì vậy, ở Việt Nam việc nghiên cứu tác phẩm của Gabriel García Márquez một cách hệ thống như vậy có ý nghĩa quan trọng trong khoa học văn học. Đóng góp cơ bản của công trình là tác giả đã góp phần tích cực vào việc vận dụng các lý thuyết phê bình khá đa dạng vào quá trình nghiên cứu tiểu thuyết văn học dịch. Từ cơ sở triết học, lý luận văn học, mỹ học và lịch sử, kết hợp với một số kiến thức có liên quan như chính trị, địa lý, sinh học, y học, đặc trưng nghệ thuật, vận dụng phương pháp phân tích, so sánh, phương pháp liên ngành trong phê bình tác phẩm, tác giả đã khẳng định rõ hơn giá trị tiểu thuyết Gabriel García Márquez đối với bạn đọc trải qua thăng trầm của lịch sử. Như vậy, kết quả nghiên cứu của công trình có đóng góp khá quan trọng trong nghiên cứu lý thuyết lý luận văn học và ứng dụng vào thực tiễn nghiên cứu tác phẩm văn học nước ngoài hiện nay ở Việt Nam.

Từ việc lí giải cội nguồn cái huyền ảo trong văn học Mỹ Latinh và đặc trưng yếu tố huyền ảo trong văn xuôi G.G.Márquez, tác giả đưa ra những kiến giải xác đáng về yếu tố phi lý trong *Tôi đến chỉ để gọi điện thoại*, đặc trưng truyện trinh thám hậu hiện đại trong *Tin tức về một vụ bắt cóc*, nghệ thuật tiểu thuyết *Tướng quân giữa mê hồn trận*, hình tượng Macondo trong *Trăm năm cô đơn*; phân tích sâu yếu tố nghịch dị trong *Hồi ức về những cô gái điếm buồn của tôi...* Mặt khác, từ phương diện ý thức và vô thức mang tính tộc loại trong văn hoá Mỹ Latinh, từ đặc trưng hư cấu lịch sử và huyền thoại, liên văn bản, tự sự học, tác giả đã có những trang viết sinh động về *Tình yêu thời thổ tả*, *Ký sự về một cái chết đã được báo trước*, *Dấu máu em trên tuyết*, *Giờ xấu* trong hệ thống tiểu thuyết G.G.Márquez. Ngoài ra, từ các góc độ tiếp nhận đa dạng, Phan Tuấn

Anh đã khảo sát chi tiết các tác phẩm, xác định rõ đặc trưng nghệ thuật viết văn xuôi của G.G.Márquez. Các vấn đề có liên quan đến lịch sử, văn hoá, địa lý, tôn giáo, thời gian của các sự kiện lịch sử và tôn giáo ảnh hưởng trong cách chọn đề tài của nhà văn đã được Phan Tuấn Anh luận giải khá thú vị từ các phương diện một cách khách quan. Cuốn sách đã giúp người đọc nhận thức sâu sắc hơn điểm tương đồng và điểm khác nhau giữa các tiểu thuyết trong hệ thống tác phẩm của G.G.Márquez. Ngoài ra, đóng góp quan trọng của cuốn sách còn từ thực tế hành trình tiếp nhận với nhiều ý kiến trái chiều trong cả giới nghiên cứu văn học, cả sử học và tôn giáo về tác phẩm của Márquez, nhưng tác giả cuốn sách đã có những ý kiến khách quan, đánh giá tác phẩm từ các góc độ lí thuyết, có cơ sở khoa học. Điều này góp phần khẳng định thêm giá trị quan trọng của tác phẩm G.G.Márquez trong khoa học văn học.

Thành công của công trình đã khẳng định một phong cách phê bình riêng, bản lĩnh, có tinh thần trách nhiệm cao trong nghiên cứu khoa học của Phan Tuấn Anh. Cách trình bày các ý kiến cá nhân liên quan đến các tác phẩm *Tôi đến chỉ để gọi điện thoại*, *Dấu máu em trên tuyết*, *Tình yêu thời thổ tả*, *Ký sự về một cái chết đã được báo trước*, *Tin tức về một vụ bắt cóc*, *Tướng quân giữa mê hồn trận*, *Giờ xấu*, *Trăm năm cô đơn*, *Hồi ức về những cô gái điếm buồn của tôi* góp phần khẳng định thêm việc đánh giá đúng bản chất tác phẩm văn học từ góc độ lí luận, đòi hỏi nhà phê bình cần có một tư duy khoa học khách quan kết hợp với tư duy nghệ thuật của người nghệ sỹ. Điều này thể hiện rất rõ trong các ý kiến bàn luận sắc sảo của Phan Tuấn Anh ở trang 168, 189, 214, 402, 429... Theo ý kiến của Phan Trọng Hoàng Linh thì “*Trải qua những bước tiến bài bản, vững chãi từ lí thuyết, với tư duy hệ thống và khả năng áp dụng lí thuyết vào thực tiễn đời sống văn học đương đại vô cùng sôi động, anh (Phan Tuấn Anh – MTLG chú thích) đã chứng tỏ mình là nhà nghiên cứu hậu hiện đại nhiều triển vọng. Nghiên cứu văn học từ lí thuyết hậu hiện đại, hiển nhiên không phải là áp một bộ khung lí thuyết thô cứng, vô sinh vào các hiện tượng văn học phong phú, hữu sinh, để vô hình trung tái kiến tạo các đại tự sự. Với Phan Tuấn Anh, đó thực chất là sự thể nghiệm bản thân vào những làn sóng của một hệ hình văn hóa mới*” [2, tr.326]. Còn theo đánh giá của nhà phê bình Đỗ Lai Thúy thì “*Phan Tuấn Anh không dừng lại ở cái nhìn hiện đại chủ nghĩa mà tiến tới cái nhìn hậu hiện đại. Không phải như một mốt thời thượng, mà chủ yếu là sự nhạy bén, trực giác, thậm chí viễn kiến*” [1, tr.13].

2. TƯ DUY PHÊ BÌNH ĐỐI THOẠI

Đọc kỹ công trình *Gabriel García Márquez và nỗi cô đơn huyền thoại*, ta có thể thấy, Phan Tuấn Anh đã xác lập được một chỗ đứng riêng trong lí luận phê bình, bởi cách tác giả ứng dụng các lý thuyết trong tư duy phê bình đối thoại khá chắc chắn và đa hệ thống. Tính chất đối thoại cởi mở theo kiểu chân thành, chia sẻ các chính kiến của mình là xu hướng phê bình của các nhà nghiên cứu trẻ hiện nay trên thế giới. Hỏi, trả lời,

đồng ý, bàn luận và chu trình ngược lại của nó trong các diễn đàn văn học thường có giá trị thu hút lớn. Ngay bài viết mở đầu bàn về *Cái huyền ảo trong văn học Mỹ Latinh và đặc trưng yếu tố huyền ảo trong văn xuôi G.G.Márquez*, tác giả đã có 5 câu hỏi dài, liên tiếp, dồn dập như thể mong muốn được giải đáp, được tâm sự cả bầu nhiệt huyết muốn được chia sẻ đang chất chứa trong tác giả. “Chương này được viết chỉ nhằm trả lời cho một nghi vấn duy nhất, cái huyền ảo (magical) trong văn học Mỹ Latinh... Giả sử, có một câu trả lời nước đôi, chủ nghĩa hiện thực huyền ảo Mỹ Latinh vừa tiếp thu ảnh hưởng bên ngoài, vừa dựa trên cơ sở văn hoá, hiện thực bản địa Mỹ Latinh, thì quá trình ấy diễn ra thế nào, mang đặc trưng gì, giá trị nào được kế thừa và giá trị nào mang tính bản địa?” [1, tr.25-26]. Ngoài việc đối thoại với người đọc giả định, tác giả còn đặt ra những trao đổi về nội dung của vấn đề có liên quan đến các nhà văn hiện đại nổi tiếng thế giới như F.Kafka, A.Camus, W.Faulkner, T.Mann, E.Hemingway, R.Grillet... Đồng thời sự việc đối thoại này cũng được đặt trong trường quan điểm của các nhà triết học như Gonzales, Kofman và Langoski, Ocampo, Jung, A.Flores, Hume, Nietzsche, Shopenhauer, Berkeley... Ở phần này, tác giả đặt ra những vấn đề có tính lí thuyết như cần phân biệt cái huyền thoại, cái kỳ ảo và cái huyền ảo.

Để giải thích cội nguồn cái kì ảo trong văn học Mỹ Latinh, tác giả đã bắt đầu từ việc phân tích thực tại “kì lạ và kì diệu” [1, tr.30] như vùng đất El Dorado huyền thoại. Đây có lẽ cũng là chân trời mới có liên quan đến phê bình của Phan Tuấn Anh. Có lúc tác giả đã nói “tôi chọn Gabriel García Márquez làm đối tượng nghiên cứu... vừa như là sự ngẫu nhiên, lại vừa như là định mệnh” [1, tr.16]. Để giải mã được nhiều hiện tượng “huyền ảo” trong tự nhiên Mỹ Latinh và đồng thời chứng minh cái “huyền ảo” có được là do những đặc thù về thiên nhiên và động vật tại lục địa này, những tri thức vốn nằm ngoài kinh nghiệm và sự hiểu biết của người châu Âu, Phan Tuấn Anh đã phải khảo cứu rất nhiều tài liệu về sinh vật học, tự nhiên học, xã hội học của Mỹ Latinh [1, tr.36-40]. Phần lý giải sự tác động của các điều kiện này lên cái “huyền ảo” trong phê bình của tác giả khá thú vị. Điều này có được nhờ việc nghiên cứu kĩ các khoa học tự nhiên và hiểu biết thực tiễn đã được Phan Tuấn Anh vận dụng hiệu quả khi viết phê bình lí luận. Đây là điểm khác của Phan Tuấn Anh trong cách biện giải sự ảnh hưởng của thực tiễn vào lý luận văn học. Cách viết này giúp người đọc dễ dàng tiếp cận kiến thức lí luận một cách tự nhiên, không mang tính lí thuyết chay, khó hiểu như một số người nghĩ về thế giới lí thuyết văn học, nhất là các trường phái lí thuyết mới được tiếp nhận vào Việt Nam.

Bên cạnh việc giải thích nguyên nhân từ thực tại kỳ diệu, tác giả còn lý giải hiện tượng này bằng những “giấc mơ hỗn chủng”. Theo Phan Tuấn Anh, “Vai trò của triết học Marx cũng giống như vai trò của Kyo giáo trong văn hoá Mỹ Latinh, luôn có tính hai mặt. Nếu như Kyo từng là một tôn giáo có tính thực dân, là công cụ cai trị về mặt tinh thần của người da trắng, là sự cưỡng bức và đồng hoá tính ngưỡng mà người bản địa phải gánh chịu, thì đồng thời tôn giáo này cũng giữ vai trò khai sáng văn hoá Mỹ

Latinh” [1, tr.54]. Theo nhận định của tác giả, “*sự đa dạng văn hoá tại Mỹ Latinh vừa là tiên đề chủ yếu, lại vừa là hệ quả tất yếu của sự hợp lưu ngôn ngữ trên mảnh đất này*” [1, tr.45]. Kiểu viết mang tính đối thoại cao đã tạo sự chú ý ngay từ khi người đọc mới tiếp nhận những trang đầu của cuốn sách. Ở bài viết *Aureliano hay là José Arcadio – sự băn khoăn giữa ý thức và vô thức mang tính tộc loại tại Mỹ Latinh*, tác giả vẫn giữ phong cách viết đầy tính đối thoại: “Một nghiên cứu dưới góc độ phương pháp luận của phân tâm học như thế sẽ giúp chúng ta giải quyết được nhiều vấn đề thú vị liên quan đến tính cách tộc loại Mỹ Latinh, nhưng tại sao *Trăm năm cô đơn* lại được nồng nhiệt trên cả châu lục, được cả giới hàn lâm và bạn đọc phổ thông chấp nhận, tại sao câu chuyện đại diện cho số phận của cả châu lục và tộc loại lại được tác giả đưa ra lý do nghe có vẻ vô lý và phi đạo đức: tội lỗi loạn luân, tại sao cả dòng họ Buendía trải qua bảy thế hệ với chiều dài trăm năm vẫn chỉ quanh quẩn với hai tên gọi Aureliano và José Arcadio...” [1, tr.107]. Nhiều vấn đề Phan Tuấn Anh đặt ra khi phân tích tác phẩm có khả năng khơi gợi những tranh luận thú vị về sự phản ánh hiện thực trong tác phẩm văn học và vấn đề đi tìm cội nguồn bản chất của tác phẩm văn học là gì. “Thế giới là tính dục đang hành động” [1, tr.108]; “Nhưng tại sao G.G.Márquez lại sử dụng chỉ quanh lui quẩn lại hai mẫu hình tên gọi là Aureliano và José Arcadio dành cho các nhân vật nam dòng họ Buendía” [1, tr.117]. Tất nhiên, tác giả cũng là người đầu tiên có những luận giải đặc biệt sau các câu hỏi. Từ góc độ hư cấu lịch sử và huyền thoại, tác giả phân tích tính thời gian hiện tại, thời gian lịch sử xoay vòng, giả và giễu nhại lịch sử, biến hư cấu thành lịch sử, lịch sử và huyền thoại như tình huống hiện sinh, nghệ thuật sáng tạo và và tái sáng tạo lịch sử huyền thoại trong tiểu thuyết G.G.Márquez.

Ở những luận điểm nói trên, tác giả cũng đặt ra một số câu hỏi khơi gợi tính phân biện khoa học của người đọc. “*Người ta không thể cười trong một hoàn cảnh đặc thù như thế. Úrsula hoàn toàn không lắm cảm, điên rồ và đáng bị cười nhạo trong một thế giới mà bóng ma của Melquiades vẫn luôn hiển hiện và trò chuyện với mọi thành viên của gia đình, những cây nến soi sáng di ảnh của Remedios Moscote không bao giờ tắt, và cái hiện thực nội chiến chưa bao giờ ngừng hiện diện. Ai có thể đang tâm và ngây thơ để cười trong hoàn cảnh này?*” [1, tr.149]. Đây là điểm khác của Phan Tuấn Anh trong cách viết phê bình so với các tác giả khác. Một lối viết đầy tính đối thoại, mang tính khiêu khích và sẵn sàng tranh luận. Bên cạnh tư duy lí luận sắc sảo, Phan Tuấn Anh thể hiện rõ cảm xúc mãnh liệt, sự chia sẻ cảm thông đối với hoàn cảnh, số phận nhân vật, với các sự kiện lịch sử xuất hiện trong tác phẩm. Đây là kiểu tư duy đa chiều của một người vừa thực hiện vai trò của nhà giáo, nhà phê bình, vừa là người sáng tác. Câu hỏi “*Để thực hiện sự quy đồng mọi thời điểm lịch sử chỉ vào thời gian của hiện tại, G.G.Márquez đã dùng thủ pháp cơ bản nhất nào?*” [1, tr.49] đã được tác giả giải đáp luôn: “*Đó chính là thủ pháp xoay vòng thời gian lịch sử, phá bỏ sự tuyến tính về mặt thời gian thực tại nhằm nhấn mạnh tình huống hiện sinh của con người trong thời gian, thứ tình huống không bao giờ thay đổi qua các thế hệ ở Mỹ Latinh*” [1, tr.150].

Bên cạnh đó, tác giả còn có những câu hỏi dạng mở gợi ý cho người đọc cùng tranh luận: “Còn mỗi địa điểm, sự kiện, nhân vật lịch sử mà Bolívar (Tuống quân giữa mê hồn trận) gặp lại trên hành trình lưu vong của ông đã luôn gợi về một kỷ niệm, một môi trường, một chiến tích, một sự kiện lịch sử nào đó, hiện tại – quá khứ đan cài và đồng nhất vào nhau”. “Nhưng đó là về quá khứ với hiện tại nhưng còn tương lai thì sao trong mối quan hệ với hiện tại?” [1, tr.151]. Hay câu hỏi đầy tính khẩu ngữ khiêu khích: “Nhưng tiểu thuyết G.G.Márquez chỉ có mỗi việc tường thuật lại các cuốn sách sử, thì chúng ta đọc chúng vì cái nỗi gì?” [1, tr.154] cũng được cấu tạo ở dạng này. Những câu hỏi cứ liên tiếp xuất hiện trong các luận điểm của tác giả, hỏi để còn hiện thể tâm trạng: “Tuy nhiên, thật kỳ lạ, người ta vẫn luôn tin lời José Arcadio Segundo hơn chính tin Márquez, tức là tin nhân vật hơn tin tác giả, tin hư cấu hơn tin sự thật, lạ Chúa, điều gì đang xảy ra?” [1, tr.157]. Hỏi còn để thể hiện chính kiến và bản lĩnh, trí thông minh của một người làm phê bình.

Khi so sánh hiện thực trong tác phẩm với các sự kiện có thật trong lịch sử, tác giả đặt ra câu hỏi để tranh luận với các nhà văn, các chính trị gia của lịch sử và đưa ra chính kiến của kẻ hậu sinh luôn trần trụi với những diễn biến phức tạp, mờ ảo của lịch sử, của quá khứ, thể hiện sự băn khoăn giữa điểm giao của lịch sử và tác phẩm: “Hoá ra, Márquez là một kẻ vu khống lịch sử. Nhà văn chỉ đơn thuần là cái loa phát ngôn phóng đại cho Jorge Elicécer Gaitán – chính trị gia thần tượng của ông. Márquez như vậy đã hai lần bị kết án. Đúng không Eduardo Posada – Carbó?” [1, tr.159]. Câu hỏi này dĩ nhiên là đã có luận giải xác đáng trước đó của tác giả. Hơn nữa, những người đã đọc và yêu mến nhà văn G.G.Márquez phải suy nghĩ lại nhiều vấn đề khi đối diện với những nghi vấn này. Mặt khác, từ việc phân tích những yếu tố phi lý trong truyện ngắn *Tôi đến chỉ để gọi điện thoại*, tác giả đã đưa ra những luận điểm khá thú vị như chứng điên văn minh, nguyên tắc trò chơi và thái độ nghiêm túc của các nhân vật trong tác phẩm. Từ đây, Phan Tuấn Anh cũng đã xác lập một quan điểm rõ ràng về mối quan hệ thống nhất biện chứng giữa cái phi lý bên ngoài và cái phi lý bên trong, về nguyên tắc, tính chất trò chơi và thái độ chơi nghiêm túc của con người hậu hiện đại. Kể cả khi đã chắc chắn vấn đề, tác giả vẫn muốn đặt câu hỏi như thể để tìm kiếm sự đồng thuận, lôi cuốn người đọc cùng bước trên con đường nghiên cứu đầy đam mê của mình. “Tuy nhiên việc giải thích các phương thức đàn áp và “thuần hoá” Maria của trại điên vẫn chưa làm rõ được cái phi lý cốt lõi: tại sao trại điên và các thành viên của nó lại đổ công sức nhằm trấn áp Maria?” [1, tr.173]. Hấp lực của cuốn sách, nhờ vậy, ngoài những lí do khác còn được tạo ra từ các câu hỏi khi tác giả bình luận về nhân vật: “Bi kịch của Maria kết hợp sự phi lý bên trong và cả sự phi lý bên ngoài, đó chính là cảm quan đa trị hậu hiện đại... Nhưng tại sao Saturno – người chồng lại tin bác sĩ hơn chính vợ của mình?” [1, tr.177]. Hoặc khi bàn đến nhân vật và những cuộc chơi, Phan Tuấn Anh viết: “Không ai nhằm lẫn cuộc chơi là cuộc đời, nhưng cái phi lý là, rốt cuộc chính cái cuộc chơi ấy đã làm hại một cách bi đát cuộc đời của họ... Vậy cái phi lý này của trò chơi bắt đầu từ đâu?” [1, tr.184-185].

Còn từ tâm thức mê lộ trong truyện ngắn *Dấu máu em trên tuyết*, tác giả đặt ra các vấn đề nghiên cứu có tính triết luận sâu sắc liên quan đến tình yêu con người như “cái chết của tình yêu, mỹ học của vết thương, những mê lộ dẫn đến lâu đài”. Những lời luận bàn ở đây được thể hiện một cách “say sưa” như thể tác giả đang tạo cơ hội cho người đọc trực tiếp tranh luận với nhà văn. Có thể nói, Phan Tuấn Anh có biệt tài khơi gợi vấn đề tranh luận trong phê bình: “Mọi chuyện bắt đầu từ một vết thương, hiện tại chính là một vết thương đang chảy máu nhưng tại sao đó là một vết thương chảy máu trên ngón tay đeo nhẫn cưới?” [1, tr.191]; “Vậy đâu là chìa khoá để giải mã cái chết của tình yêu và cái đẹp trong văn học hậu hiện đại?” [1, tr.196]; “Nhưng tại sao những mê lộ trong *Dấu máu em trên tuyết* lại mang màu sắc bi kịch và đã nghiền nát con người trên hành trình khám phá nó?” [1, tr.207]; “Hoặc giả định gần gũi hơn, nếu đó là một bó hoa hồng đã bẻ hết gai... Nhưng không lẽ lại đổ hết mọi tội lỗi cho những cánh hoa hồng” [1, tr.213]. Nhờ cách viết này, người tiếp nhận càng đọc phê bình của Phan Tuấn Anh càng cảm thấy hứng thú như đang được trò chuyện, đồng hành cùng tác giả, được hiện diện cùng tác giả với những sự kiện sinh động của tác phẩm.

Người đọc vì vậy luôn trong trạng thái khó dứt, bởi mong muốn muốn tìm ra đằng sau khối kiến thức lí luận tác động vào bút pháp phê bình của Phan Tuấn Anh còn có điều gì quan trọng hơn việc khám phá bản chất của tác phẩm văn học? Câu hỏi này sẽ được giải đáp khi người đọc cảm nhận được một sự tâm huyết, chinh chu trong nghiên cứu khoa học của một cây bút trẻ được thể hiện thắm đẫm trong từng trang sách. Dù “say sưa” với nhân vật tác phẩm, nhưng Phan Tuấn Anh không hề lãng quên thực tại, và luôn duy trì mối quan hệ mật thiết, thân thiện với bạn đọc của mình. Đây phải chăng cũng là phong cách biện giải của một số nhà triết học như Nietzsche, Martin Heidegger, Jean-François Lyotard... từng thực hiện trong các công trình lừng danh của mình.

Phan Tuấn Anh đã tạo một hệ thống câu hỏi, giải thích, luận bàn, đưa ra những xác quyết khiến người đọc phải suy nghĩ như “Chỉ có thể dùng một tinh thần **khôì hài, trong một phương thức không ngẫu thơ** mới có thể cứu vớt và chuộc lỗi cho tình yêu. Một khi không thể nào thay đổi hiện thực, người ta sẽ lựa chọn thay đổi quan niệm tư tưởng về chính hiện thực đó” [1, tr.193]; “họ cô đơn không phải vì không hiểu nhau, không phải vì những thế lực ngăn trở bên ngoài, mà chỉ bởi rằng thế giới đã tha hoá quá xa bản thể của nó” [1, tr.194]. Hay từ góc nhìn liên văn bản trong tiểu thuyết *Tình yêu thời thổ tả*, Phan Tuấn Anh đã phân tích sâu các yếu tố cấu trúc diễn ngôn truyện kể, thậm chí mô tả tỉ mỉ cấu trúc các tiểu diễn ngôn tình yêu trong tác phẩm, nghệ thuật xây dựng cấu trúc diễn ngôn, lý giải một cách tường minh về giá trị thẩm mỹ của phương thức diễn ngôn truyện kể. Từ lí thuyết liên văn bản, tác giả đã lí giải thấu đáo các yếu tố nghệ thuật xây dựng diễn ngôn tình yêu, đặt giữa tương quan văn bản tiểu thuyết với tiểu sử tự truyện trong *Tình yêu thời thổ tả*. Bên cạnh đó, hình tượng căn bệnh thổ tả trong văn học cũng lần đầu tiên được Phan Tuấn Anh phân tích một cách cẩn thận, nghiêm túc.

Kết hợp với kiến thức về khoa học sinh học, y học một cách phong phú, tác giả đã luận giải các vấn đề về mã thẩm mỹ, mã văn hoá - lịch sử trong tiểu thuyết này.

Vấn đề tâm thức hậu thực dân cũng được Phan Tuấn Anh đưa ra những kiến giải mới có liên quan đến đặc trưng nền văn hoá lai thời hậu thực dân, tính giễu nhại và nước đôi trong cảm quan về tôn giáo. Theo tác giả, “*dù thời thực dân đã đi qua và đa phần các nước Mỹ Latinh ngày nay đã thực sự độc lập về mặt chính trị, lãnh thổ, tuy nhiên, tâm lý hậu thực dân vẫn luôn ghi dấu ấn sâu sắc và ám ảnh lên đời sống văn hoá Mỹ Latinh cả trên phương diện chủng tộc, tính dục và tôn giáo*” [1, tr.300]. Những câu hỏi chính tác giả đặt ra xung quanh vấn đề này là: “Chính bởi hiện thực thời hậu thực dân lạc hậu, mê tín, mất vệ sinh như vậy nên Mỹ Latinh luôn là một trong những địa điểm mà những cơn dịch bệnh rộng lớn mang tính xã hội “được phép” nở rộ... Nhưng vấn đề nằm ở chỗ tại sao Márquez lại chọn dịch tả làm căn bệnh “đại diện” cho diện mạo lạc hậu và yếu kém của Mỹ Latinh thời hậu thực dân, chứ không chọn sởi, lao, dịch hạch, sốt rét, cúm, đậu mùa... những căn bệnh vốn nguy hiểm hơn và đã từng giết nhiều người Mỹ Latinh hơn trong lịch sử? Tại sao chúng ta không có *Tình yêu thời sởi, Tình yêu thời lao, Tình yêu thời dịch hạch*? Mà cứ phải là *tình yêu thời thổ tả*?” [1, tr.272-273]. Và cách giải thích vấn đề của Phan Tuấn Anh có những lí lẽ đặc thù khá hợp lý [1, tr 273-281].

Từ cách đọc lịch sử, tác giả đã giải mã được một số mã văn hoá trong diễn ngôn tình yêu của tiểu thuyết *Tình yêu thời thổ tả*. Ở phần này, tác giả có một số câu hỏi như là một cách muốn chia sẻ thông tin như “tại sao một nhân vật đạo mạo, đứng đắn, có địa vị xã hội cao và rất yêu vợ như bác sĩ J.Urbino cuối cùng lại phản bội vợ mình bởi một người con gái da đen? Tại sao cô gái mang lại cho F.Ariza nhiều cảm xúc nhất từ khi F.Daza ra đi, dù chưa một lần cô quan hệ tình dục với ông lại là Leona Casiani... Nhưng tại sao lại là lai da đen chứ không phải da đen, hoặc lai với người da đỏ, hoặc với người da vàng nhập cư?” [1, tr.286]. Những câu hỏi này đã được tác giả trả lời khá rõ ràng và thuyết phục trong công trình của mình.

Còn ở góc nhìn tự sự mê lộ trong *Ký sự về một cái chết đã được báo trước*, Phan Tuấn Anh đã phân tích những điểm xoá nhoà ranh giới thể loại, điểm nhìn quá khứ và cấu trúc truyện kể, yếu tố huyền ảo và thủ pháp đồng hiện vòng tròn, nghệ thuật trần thuật đa chủ thể - đa điểm nhìn. Từ các yếu tố cơ bản này, tác giả có xác quyết tinh tế liên quan đến “tâm đón”, ngưỡng tiếp nhận, giúp người đọc ý thức rõ hơn về trách nhiệm đồng sáng tạo của người đọc trong quá trình nghiên cứu tác phẩm. “*Ký sự về một cái chết đã được báo trước* là sự thách thức không nhỏ với bạn đọc trong quá trình tiếp nhận nhưng cũng góp phần nâng cao kĩ năng và trình độ “tâm đón nhận” của tất cả chúng ta” [1, tr.325].

Đọc tiểu thuyết ngắn *Tin tức về một vụ bắt cóc*, tác giả đã chỉ ra đặc trưng truyện trình thám hậu hiện đại được thể hiện trong tác phẩm. Từ việc phân tích sự vận động của truyện trình thám từ hiện đại đến hậu hiện đại, tác giả khẳng định giá trị của cốt

truyện và kết cấu trần thuật mê lộ, cảm quan đa trị và carnival hoá. Ở đây, Phan Tuấn Anh đưa ra một số triết luận có tính chân lý: “*Không ai được sinh ra để sống một cách dễ dàng giữa cuộc đời này. Con người là nạn nhân của con người, và mỗi người là nạn nhân của chính mình, cuộc sống luôn là một phương trình của những lựa chọn không hoàn hảo...*” [1, tr.350]. Trong cuộc sống, “*Chúng ta đều là những “con tin” do chính mình giam giữ...* Theo một nghĩa nào đó, con người hậu hiện đại đều là những “con tin” của chính mình và đồng loại một cách tự nhiên nhất” [1, tr.355]. Có thể nói, tính triết lý và khả năng diễn đạt triết lý của mình là điểm mạnh mà Phan Tuấn Anh sở hữu.

Đối với tiểu thuyết *Tướng quân giữa mê hồn trận*, tác giả chỉ ra tầng đa nghĩa nghệ thuật của tác phẩm từ cảm quan đa trị, tự sự mê lộ, hình tượng con người cô đơn. Nhiều nhận định của tác giả ở đây thực sự là những bài học kinh nghiệm quý giá cho người đọc trong quá trình khám phá bản chất và giá trị đích thực của tác phẩm văn học. Phan Tuấn Anh nhận định: “*Tác phẩm thực sự đã xây dựng nên một mê hồn trận giữa những tham vọng không bao giờ có điểm dừng, những kí ức đau thương và huy hoàng không bao giờ phai nhạt, một thực tại hỗn độn và nhiễu nhương không bao giờ bình ổn, một sức khoẻ cạn kiệt dần không bao giờ bình phục và một trái tim không bao giờ thôi khát khao về sự sống. Theo nghĩa đó, tất cả chúng ta đều sống trong những mê hồn trận của chính mình, vì cuộc sống là một mê lộ của những khả năng, của “nhạc điệu may rủi” (Paul Auster) [1, tr.384].*

Khi phân tích cảm quan đa trị trong *Giờ xấu*, tác giả đã có những đánh giá sâu sắc: “*Giờ xấu cũng có thể là giờ giới nghiêm căng thẳng đến nghẹt thở mỗi đêm hết sức phổ biến ở Colombia. Nhưng quan trọng hơn, giờ xấu là một ám dụ nghệ thuật nhằm chỉ về bản chất sử tính và thời gian nghệ thuật ngưng đọng ở Mỹ Latinh, một vùng đất chưa bao giờ thôi cô đơn trong hoàn cảnh hậu hiện đại” [1, tr.401]. Lý giải đặc trưng hình tượng Macondo trong *Trăm năm cô đơn*, Phan Tuấn Anh đã khảo sát từ cội nguồn văn hoá đến điều kiện hậu hiện đại, từ đó đưa ra được những nhận xét chắc chắn, có cơ sở khoa học về hình tượng văn học. “*Nhưng vì sao một chiến binh thần thánh như đại tá Aureliano Buendía, người đã phát động 32 cuộc chiến tranh bất khuất, nhiều lần làm quân thù khiếp đảm và có vô số lần thoát chết bởi tài tiên tri lại trở nên bất lực, vô dụng và cô đơn đến nhường ấy?” [1, tr.422]. Đặt câu hỏi và trực tiếp luận giải là cách viết thú vị mang phong cách đặc thù trong lối viết phê bình của Phan Tuấn Anh. “Bởi vì, Macondo đang sống trong một hệ thống mới, hệ thống toàn cầu hoá 3.0 và nó là một hiện trạng kinh tế toàn cầu, chứ không phải là một chế độ chính trị đơn thuần với một tên độc tài cụ thể” [1, tr.422].**

Về những yếu tố nghịch dị trong tiểu thuyết có màu sắc tự truyện *Hồi ức về những cô gái điếm buồn của tôi*, tác giả đã khảo sát cẩn thận thế giới hình tượng nghịch dị từ đặc trưng, giá trị thẩm mỹ; khảo sát đặc trưng ngôn ngữ nghịch dị; không gian, thời gian nghệ thuật. Câu hỏi trực tiếp tác giả đặt ra là “*Tại sao? Cuộc đời của Nhà báo già đã rẽ sang một hướng cô độc và bi đát đến nhường ấy, dù ông hoàn toàn có thể lựa chọn một kết cục khác. Nhưng đó là kết cục nào? [1, tr.435-436].* Đồng thời nhà phê

bình cũng xác quyết “Thực chất, Nhà báo già đã nhận ra tính bi đát của cuộc sống, những giới hạn của tình yêu và mặt trái của hôn nhân. Ai rồi cũng già đi, tàn lụi, cũng đối mặt với cái chết, tình yêu và hôn nhân không thể cứu con người trước những giới hạn, bi kịch những giới hạn, thậm chí nó còn làm những giới hạn, bi kịch ấy trở nên sâu sắc và xảy ra sớm hơn” [1, tr.436]. Có những lúc, nhiều câu hỏi xuất hiện dồn dập: “Nhưng vấn đề quan trọng nhất trong nghệ thuật xây dựng hình tượng ở cuốn tiểu thuyết *Hồi ức về những cô gái điếm buồn của tôi*, đó là tại sao tác giả lại chọn những cô gái điếm làm hệ thống hình tượng trung tâm? Tại sao không lấy title là *Hồi ức về những người phụ nữ buồn của tôi*, hoặc *Hồi ức về những người tình của tôi*? [1, tr.443], “Vậy khi chọn hệ thống hình tượng trung tâm và cả đặt title là những cô gái điếm, phải chăng tác giả muốn gây sốc, hay bởi nhân cách suy đồi của ông?... Nếu viết về gái điếm là suy đồi thì phải chăng Nguyễn Du cũng suy đồi bởi Thuý Kiều cũng là một kỹ nữ?” [1, tr.443]. Khi bàn về giá trị thẩm mỹ của hình tượng nghịch dị trong tâm Delgadina, tác giả tiếp tục có những câu hỏi “Đầu tiên, tại sao Nhà báo già lại gọi cô gái điếm trẻ đồng trinh luôn ngủ say của mình là Delgadina? Chứ không phải bất kì một cái tên điếm lệ nào khác về những nàng công chúa xinh đẹp, những nữ hoàng có thật trong lịch sử” [1, tr.444]. “Nhưng tại sao Márquez lại để cho cô lơ mơ ngủ trong suốt cả truyện mà không bao giờ được phép thực sự cất lời? Trừ một vài câu băng quơ nói lơ mơ trong khi đang ngủ” [1, tr.445], “Một cô gái điếm và một khách mua dâm không quan hệ thể xác, lại xác lập một tình yêu “điên cuồng”, hờn ghen, thủy chung và người khách còn viết một di chúc nhằm để lại mọi tài sản cho nàng liệu có còn nguyên nghĩa “mại dâm” nữa hay không?” [1, tr.446]; “Nhưng nếu vậy, đâu là mã ngôn ngữ nhằm nhập thiên định vào thế giới nghệ thuật tiểu thuyết của nhà văn người Colombia? [1, tr.464]...”

Cứ như vậy, khi đọc phê bình của Phan Tuấn Anh, người đọc đôi lúc cũng khá mệt mỏi, căng thẳng bởi cùng lúc phải tiếp cận với hệ thống nhân vật đa dạng của Márquez trong văn học, đồng thời cũng luôn chuẩn bị tâm thế để đối thoại với nhiều triết gia nổi tiếng từ cổ đại đến hiện đại, hậu hiện đại xuất hiện trong diễn ngôn phê bình. Người tiếp nhận còn phải luôn thay đổi cách đọc qua từng phần, để tiếp cận cái tâm nguyện bên trong của tác giả, đôi lúc lại lạc vào “mê lộ” của văn phong như cách nhận xét của nhà phê bình Đỗ Lai Thúy: “Ở Phan Tuấn Anh không phải là một cảnh cây khảm khiu mùa đông, mà là một cảnh cây mùa hè rậm rịt những đám lá ngôn từ, quăn quýt lối tư duy baroque” [1, tr.16]. Tuy nhiên, nhờ những câu hỏi dẫn dụ, thỉnh thoảng xuất hiện khiến người đọc cứ thế mãi miết, say sưa phiêu lưu cùng nhà phê bình khám phá hết thế giới nhân vật đa dạng của nhà văn, thậm chí đến cả thế giới phức tạp của anh Nhà báo “già không đều” và những cô gái điếm buồn tồn tại trong nguyên tắc lộn trái thế giới, trong cảm quan biến chuyển, luân hồi thời gian...

Và câu hỏi của Ilan Stavans xuất hiện ở phần cuối của cuốn sách cứ xoáy vào tâm can người đọc “Tôi từng tin rằng, có lẽ, phần còn lại của cuộc đời Márquez chỉ là sự im lặng. Độc giả có thể khao khát và mong đợi gì hơn nữa sau khi nhà văn đã cống hiến một kiệt

tác táo bạo có tính chất sáng thế như Trăm năm cô đơn?" [1, tr.476]. Phải chăng đây cũng là câu hỏi đầu tiên trong một hội thoại mới của Phan Tuấn Anh về tác phẩm của Márquez, là sự cố tình để dành câu trả lời cho các thế hệ bạn đọc sau. Đây chính biểu hiện của tư duy đọc mở của người đọc hiện đại. Những kiến giải sinh động của Phan Tuấn Anh có giá trị khơi mở những con đường nghiên cứu khoa học mới cho những người yêu văn học Mỹ Latinh nói riêng và yêu văn học nói chung. Đó là điểm tư duy "cùng tiến" mới trong bút pháp phê bình của các nhà phê bình trẻ hiện nay trên thế giới, khác với một số nhà phê bình lí luận khác trong lịch sử chỉ luôn cho mình là đúng. Từ đây, chúng ta có cơ sở để chờ đợi hơn ở anh trong tương lai. Công trình nghiên cứu của Phan Tuấn Anh còn nhiều điểm lý thú chờ đợi người đọc, đặc biệt là sinh viên Ngữ văn các thế hệ sau khám phá ý nghĩa. Điều quan trọng mà hẳn rằng anh ý thức được là: "những người nghiên cứu cần điềm tĩnh lắng nghe góp ý từ nhiều phía" [3, tr.279].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Phan Tuấn Anh (2015). *Gabriel García Márquez và nỗi cô đơn huyền thoại*, Nxb Văn học, Hà Nội.
- [2]. Phan Trọng Hoàng Linh (2016). "Phan Tuấn Anh và các góc độ diễn giải G.G.Márquez", *Tạp chí Sông Hương*, Số 326/04.
- [3]. Huỳnh Như Phương (2015). *Mấy ý kiến về sự tiếp nhận tư tưởng văn nghệ Âu Mỹ ở miền Nam Việt Nam giai đoạn 1954 – 1975*, Tiếp nhận tư tưởng văn nghệ nước ngoài, Nxb Đại học Quốc Gia Hà Nội.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ AND *LEGENDARY SOLITUDE* - A NEW APPROACH TO LATIN AMERICAN LITERATURE

Mai Thi Lien Giang

Quang Binh University

Email: giangth9@gmail.com

ABSTRACT

Latin American literature with magical realism is a great literature that has influenced the renewal of contemporary Vietnamese literature. Over the years, Vietnamese researchers have made many important achievements in receiving Latin American literature, especially G.G.Marquez. The first literary work titled *Gabriel García Márquez and legendary solitude* of PhD. Phan Tuan Anh is a

Gabriel García Márquez và Nỗi cô đơn huyền thoại - một cách tiếp cận mới nền văn học Mỹ Latinh

remarkable landmark in the process of receiving Latin American literature in general and G.G. Marquez in particular. The paper explores the literary criticism style, unique dialogue thought and ability of methodologies combination as well as the general and interdisciplinary sciences in Phan Tuan Anh's first study. From there, the article points out contributions and limitations of his studies on Latin American literature.

Keywords: Gabriel García Márquez, Latin American Literature Magical Realism Postmodern.

Mai Thị Liên Giang sinh ngày 19 tháng 9 năm 1975. Bà nhận bằng cử nhân năm 1996, nhận bằng thạc sĩ năm 2001 tại Đại học Sư phạm, Đại học Huế. Năm 2008, bà nhận bằng tiến sĩ tại Viện văn học, Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm khoa học xã hội Việt Nam.

Lĩnh vực nghiên cứu: lí luận văn học và văn học hiện đại, hậu hiện đại.